

Відзив офіційного опонента

– доктора педагогічних наук, професора Сейко Наталії Андріївни на дисертаційне дослідження **Марії Шиманської** «Теорія і практика запобігання соціальній нерівності учнів із малозабезпечених сімей у навчально-виховних закладах Польщі (1989-2014)», представлене на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми дослідження

Дисертаційне дослідження М.Шиманської має незаперечну актуальність, визначену зростанням кількості соціально незахищених груп дитячого населення багатьох країн, в тому числі й Республіки Польща. Неврегульованість соціальної нерівності детермінує згодом соціальне розшарування сімей з дітьми і вимагає вирішення проблеми соціальної опіки, захисту, допомоги, виходячи з соціально-стратифікаційних та соціально-економічних можливостей кожної держави. Зарубіжний досвід подолання соціальної нерівності та запобігання їй у системі освіти є для України вкрай корисним, оскільки українська сфера освіти потребує суттєвого змістового й технологічного оновлення соціально-педагогічної діяльності з метою зниження рівня деструктивності освітніх процесів стосовно окремих груп соціально незахищених дітей.

Наголосимо, що представлені в роботі М.Шиманської факти й висновки можуть позитивно впливати на процес подолання соціальної нерівності в сучасній Україні, опосередковано забезпечуючи її сталий розвиток і конкурентоспроможність у світі, визначені у ст. 3 Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2012). Крім того, матеріали дисертації можуть бути корисними для забезпечення процесу соціалізації особистості дітей шкільного віку як базової характеристики сучасної освіти. Авторкою запропоновано цікавий підхід до проблеми подолання нерівності у системі польської освіти, узалежнивши її з соціальною організацією польського соціуму, рівнем його розвитку, з сутністю соціокультурних процесів, наявністю різних освітньо-культурних парадигм, що детермінують соціалізаційні процеси у шкільному середовищі.

Викладені аргументи засвідчують, на нашу думку, актуальність і суспільну затребуваність дисертаційного дослідження М.Шиманської, предметом якого обрано теорію і практику запобігання соціальній нерівності

учнів із малозабезпечених сімей у навчально-виховних закладах Польщі (1989-2014).

Наукова новизна одержаних результатів

У дисертації представлено всі необхідні рівні наукової новизни отриманих у процесі дослідження результатів. До найбільш істотних наукових результатів, що вперше представлені в дисертації М.Шиманської слід віднести: розробку концептуальних засад теорії і практики запобігання соціальній нерівності із малозабезпечених сімей у навчально-виховних закладах Польщі – на методологічному, теоретичному й прикладному рівнях; комплексне висвітлення сучасних теоретичних засад системи запобігання соціальній нерівності учнів, що походять з малозабезпечених сімей; визначення чинників, що зумовили специфіку запобігання соціальній нерівності учнів; окреслення функцій громадських та релігійних організацій в процесі запобігання соціальній нерівності у системі освіти; узагальнення позитивного досвіду запобігання соціальній нерівності та діяльності з малозабезпеченими сім'ями у сфері освіти Польщі для його використання в навчально-виховних закладах України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Оцінка змісту та завершеності дисертації

Ознайомлення з текстом дисертації М.Шиманської засвідчує використання дисертанткою міждисциплінарного підходу до вивчення проблеми запобігання соціальній нерівності учнів із малозабезпечених сімей у навчально-виховних закладах Польщі (1989-2014). Позитивне враження складає коректна і дещо нетрадиційна структура дисертаційної роботи, побудованої за проблемним підходом.

Аналіз змісту дисертації та її завершеності свідчить про те, що робота М.Шиманської «Теорія і практика запобігання соціальній нерівності учнів із малозабезпечених сімей у навчально-виховних закладах Польщі (1989-2014)» має чітку логічну структуру, зумовлену метою й завданнями дослідження, складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 418 сторінок, з яких 365 сторінки основного тексту, що відповідає сучасним технічним вимогам до докторських дисертацій у галузі суспільних і гуманітарних наук.

Коректно визначені хронологічні межі дослідження, які пов'язані з освітніми нормативними документами соціокультурного та організаційно-освітнього характеру, що відображають проблему запобігання соціальній нерівності учнів із малозабезпечених сімей у Республіці Польща. У зв'язку з так зазначеними хронологічними межами дослідження безумовно новаторським виглядає прагнення авторки зосередити увагу на сучасних соціологічних та соціально-педагогічних дослідженнях соціальної нерівності та представити польський досвід на тлі досвіду європейського.

Дослідження М.Шиманської має виражений міждисциплінарний дискурс. Особливе значення для висвітлення обраної проблематики має виконаний дослідницею аналіз поняття нерівності та соціальної нерівності.

Досягненню сформульованої в роботі мети сприяв також ретельний аналіз джерельної бази дослідження, представлений авторкою у п.1.1., здійснений коректно й обґрунтовано. Крім того, дисертантка багато уваги приділила методологічним засадам виникнення, розвитку й запобігання соціальній нерівності у системі освіти.

Як засвідчив текст роботи, дослідниця глибоко входить у ментальнісний, теологічний та соціальний контекст проблеми нерівності в дитячому середовищі. На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує намагання автора простежити проблему соціальної нерівності у зв'язку зі стратифікаційними проблемами в польському соціумі – як в історико-педагогічному, так і в сучасному соціолого-освітньому контекстах. Важливим вважаємо висновок дослідниці стосовно залежності між рівнем достатку сім'ї та рівнем навчальних досягнень учнів (с.43 дисертації).

Таким чином, до **основних наукових здобутків**, отриманих особисто М.Шиманської у процесі дослідження, можна віднести:

1. Ґрунтовну глибоку методологію проблеми запобігання соціальній нерівності в шкільному середовищі, що підкреслює міждисциплінарний характер здійсненого дослідження.
2. Системний аналіз іншомовних, насамперед, польськомовних джерел, введених у вітчизняний науковий обіг (351 позиція).
3. Ретроспективу проблеми соціальної нерівності й малозабезпеченості сімей у Польщі у XVI-XX століттях.
4. Інноваційну позицію автора щодо теоретичного обґрунтування проблеми запобігання соціальній нерівності учнів із малозабезпечених сімей, яка полягає у залученні до дослідження

теорій креденціоналізму, ліберальної меритократії, традиціоналізму, теорії бідності тощо.

5. Сформульовані авторкою висновки та рекомендації щодо можливості запобігання соціальній нерівності учнів із малозабезпечених сімей у вітчизняній теорії і практиці, виходячи з досвіду такої діяльності в навчально-виховних закладах Республіки Польща.

Аналіз змісту дисертації та публікацій, у яких опубліковано основні результати дослідження М.Шиманської, засвідчує достатній рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Таким чином, оцінка змісту дисертації Марії Шиманської «Теорія і практика запобігання соціальній нерівності учнів із малозабезпечених сімей у навчально-виховних закладах Польщі (1989-2014)» дозволяє говорити про те, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Отримані автором результати мають значення для розвитку вітчизняної науки і практики. Опрацьовані матеріали можуть бути використані у вищих навчальних закладах для розробки й викладання навчальних курсів з порівняльної педагогіки, історії педагогіки та історії соціальної педагогіки, у процесі підготовки методичних рекомендацій для організації виховної й позашкільної роботи з учнівською молоддю, при підготовці наукових праць з історії України, порівняльної та соціальної педагогіки. Результати дослідження можуть стати в нагоді викладачам у системі післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

У джерельній базі дисертації й авторефераті представлено 42 одноосібних публікації автора, аналіз проблематики яких свідчить про відображення основних результатів кожного з розділів дисертаційного дослідження. Кількість публікацій, їх обсяг, якість і проблематика відповідають вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника».

Висновки й результати дослідження доповідалися на 7 міжнародних, 1 всеукраїнській та 4 всепольських конференціях, симпозіумах, форумах, круглих столах і семінарах-практикумах, що проходили в Бялистоку, Жешуві, Прешові, Кракові, Дрогобичі, Варшаві, Кельце, Закопаному, Седльце. Спрямованість науково-практичних конференцій, де здійснювалася апробація дисертаційного дослідження, характер наукових публікацій, у яких відображено окремі положення й результати проведеного дослідження, повною мірою відображають усі аспекти вивчення проблеми запобігання соціальній нерівності учнів із малозабезпечених сімей у навчально-виховних закладах Польщі в досліджуваний період.

З огляду на це, можна стверджувати, що кількість і якість опублікованих М.Шиманською наукових праць є достатньою, дисертація пройшла належну апробацію і є самостійною науковою працею.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Зазначимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними. Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він загалом відповідає вимогам, що визначаються МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого М.Шиманською дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження

Як усяка наукова праця, присвячена дослідженню маловивчених і водночас актуальних педагогічних феноменів, дисертація М.Шиманської містить і певні дискусійні положення, а відтак хотілося б уточнити й конкретизувати бачення автора щодо деяких із них:

1. Викладаючи у п.1.1 методологічні основи дослідження, дисертантка концентрує увагу на соціологічних та філософських теоріях, залишаючи поза увагою педагогічні (принаймні, соціально-педагогічні) теоретичні розробки проблеми соціальної нерівності й соціальної профілактики (серед вітчизняних педагогів – це дослідження О. Безпалько, І. Зверєвої, Г. Лактіонової, А. Капської та ін.).

2. Аналізуючи систему освіти Республіки Польща в досліджуваний період (п.1.3), варто було б виокремити в хронологічних межах кілька етапів, послуговуючись критерієм присутності в цільовому компоненті сфери освіти проблеми подолання соціальної нерівності й малозабезпеченості.

3. Оскільки тема дисертації звучить як «Теорія і практика **запобігання** соціальній нерівності...», то вважаю, що четвертий розділ дослідження варто було би присвятити саме аналізу практики **запобігання** цього явища, а не організації соціально-виховної роботи з учнями, що походять з малозабезпечених сімей. Зосередженість авторки на питаннях практики педагогічної діяльності з учнями, сім'ї яких **вже** знаходяться в стані малозабезпеченості, дещо відхиляє зміст розділу від теми та поставлених перед дисертацією завдань.

4. Аналізуючи у п.4.2 діяльність організацій, що проводять соціальну роботу в Республіці Польща, думаю, варто було б зосередити увагу саме на тих організаціях – державних і недержавних, релігійних і світських, політичних і неполітичних – які **концентрують свою діяльність на запобіганні соціальної нерівності та малозабезпеченості щодо дітей та молоді**. Крім того, внаслідок проведеного аналізу потрібно було б представити класифікацію таких організацій, порівняти їх форми і методи діяльності у системі освіти Польщі, що суттєво підсилило би рівень педагогічного й соціально-педагогічного аналізу проблеми дослідження.

5. Представляючи програми соціальної роботи для родин та дітей у Польщі, дисертантка, на жаль, знову концентрує свою увагу на досвіді діяльності таких програм у м. Пьотркуві Трибунальському, чого для рівня докторської дисертації цілком недостатньо. Переконана, що у Республіці Польща існують численні загальнодержавні й регіональні соціальні програми щодо боротьби з бідністю в сім'ях та запобігання їй. Саме такі програми потребують висвітлення у дисертаційному дослідженні М.Шиманської. Вони досить широко представлені у наукових розробках польських педагогів, соціологів, психологів (наприклад, М. Качмарек, К. Вирвицька, М. Коланкевич, Т. Скуднєвська та ін.).

Крім того, викладена у п.4.3 профілактична програма місцевої світлиці ораторії св. Антонія в Пьотркуві Трибунальському повинна бути вміщена в додатки, натомість у тексті параграфа було б доречно помістити більше аналітичних опрацювань на тему реалізації такого роду програм у різних регіонах Республіки Польща. Та й тематика програми – «Витягнемо дітей з підворіття» (вміщена також у п.4.3) – має загальносоціальний характер і не зовсім стосується проблеми малозабезпеченості та профілактики соціальної нерівності.

Загальний висновок

Попри висловлені зауваження загалом подана до захисту докторська дисертація Марії Шиманської «Теорія і практика запобігання соціальній нерівності учнів із малозабезпечених сімей у навчально-виховних закладах Польщі (1989-2014)» є актуальним, самостійним, завершеним і достатньо апробованим дослідженням, результати якого мають практичне значення для розвитку вітчизняної педагогічної науки і практики. Сформульовані у дослідженні висновки можуть бути корисними для підготовки наукових праць з порівняльної педагогіки, філософії й соціології освіти, соціальної педагогіки, у практиці організації навчально-виховної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

Аналіз дисертаційного дослідження засвідчує його цілісність, самостійність, завершеність, належну наукову новизну і практичну значущість. Дисертація і автореферат загалом відповідають вимогам до оформлення дисертацій і авторефератів дисертацій (п. 9, 11, 12, 13, 14 Постанови КМУ № 567 від 24.07.2013 р. «Про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»). Це дозволяє рекомендувати спеціалізованій вченій раді Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка присвоїти Марії Шиманській науковий ступінь доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент – доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальних технологій,
проректор з наукової і міжнародної роботи
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

 Н.А.Сейко